

Ihor Ivanyuta

LIFE AND CREATIVE ACTIVITY OF ACADEMICIAN VOLOODYMYR HNATYUK

In the paper there has been presented the analysis of the main stages of life and activity of academician Volodymyr Hnatyuk. The author concentrates his attention on the evolution of Hnatyuk's national-and-patriotic viewpoints and his role in the Ukrainian social-and-political as well as scientific processes at the end of the 19th – the first decades of the 20th century.

УДК 398 (477)

Леся Алексієвець, Андрій Дмитрук

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК ТА ЙОГО ТВОРЧА СПАДЩИНА В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ ВІДРОДЖЕНИІ (КІН. XIX – ПОЧ. ХХ СТ.)

У статті проаналізовано роль Володимира Гнатюка та його творчої спадщини в українському національно-культурному відродженні кінця XIX – початку ХХ століття, висвітлено його вплив на наукові та громадсько-політичні процеси того часу.

Побудова нової, вільної, незалежної і демократичної України можлива лише за умови поваги до власної історії, повернення із забуття сотень тисяч історичних фактів, подій, імен видатних людей, напівзабутих імен і сторінок українського народу, його культури. Творення сучасної національної державності змушує нас звертатися до свого славного минулого, збагнути безцінність утраченого, фатальну шкідливість десятиліттями насаджуваної псевдодержавності, що викорінювала з національного ґрунту традиції вітчизняного державотворення.

У цьому зв'язку важливу наукову цінність, пізнавальне й практичне значення має діяльність відомого українського вченого і громадсько-політичного діяча Володимира Михайловича Гнатюка (1871–1926) у сучасному національно-культурному відродженні українського народу, у формуванні його національної свідомості, 130-річчя якого відзначалося минулого року у Тернопільському державному педагогічному університеті, ім'я якого носить цей заклад.

Він – фольклорист, етнограф, мовознавець, літературознавець, історик, філософ, він – близький публіцист, активний громадський діяч і видатний організатор української науки.

Доробок Гнатюка величезний: понад 300 праць-монографій, статей, нарисів, рецензій. Переважна більшість із них не втратили своєї наукової вагомості й сьогодні. Не можна не сказати, що роль В. Гнатюка в національному відродженні XIX – ХХ ст., його творча спадщина не цікавили вчених. Проте досі в більшості випадків предметом спеціальних студій була лише фольклористична та етнографічна спадщина вченого.

Потреби сьогоднішнього дня висувають на перший план дослідження постаті Гнатюка як історика, громадсько-політичного діяча та літературознавця. Цим, власне, і зумовлюється актуальність цієї статті.

Безпосередньою джерельною базою цієї праці є опубліковані документи і матеріали з життя та наукової діяльності Володимира Гнатюка, в яких, окрім загальновідомих фактів, висвітлюються окремі сторінки його життя, що допомагають об'єктивно подати опрацьований матеріал.

До таких джерел варто віднести документи Державного архіву Тернопільської області, які не просто збагатили цю роботу особливим матеріалом, але водночас відкрили нові грані в цій видатній особистості, спонукавши дослідників цієї праці до нових пошуків і відкриттів.

Наступним важливим джерелом в ході дослідження стали тези доповідей і повідомлень наукової конференції, присвяченої 120-річчю від дня народження Володимира Гнатюка. Зокрема, матеріали таких доповідачів, як Чорнописький, Мельник, Мушинка, Герета та ін., які розкривають різні аспекти із життя та творчої діяльності Володимира Гнатюка, дають оцінку його діяльності, визначають роль Володимира Михайловича у національному відродженні того часу.

Варто також відзначити і матеріали музею В. Гнатюка у с. Велеснів, де він народився. Саме у цій літературі, на основі вивчення і аналізу документів подається багатогранна картина життя та діяльності В. Гнатюка.

В історії української культури кінця XIX – початку ХХ ст. важко назвати другу таку постать, яку б за широтою інтересів і багатогранністю діяльності можна було б поставити поряд з І. Франком. Послідовник і соратник Каменяра, В. Гнатюк відомий не тільки як визначний фольклорист, етнограф, літературознавець, мовознавець і перекладач, а й громадсько-політичний діяч, близький журналіст, публіцист, педагог. Сфера інтересів Гнатюка аж ніяк не обмежувалася Східною Галичиною. Його діяльність обіймала всю Україну, весь етнічний простір проживання українців – від сусідніх держав – Росія, Польща, Румунія, Чехо-Словаччина, Угорщина, Югославія і до США, Канади, Бразилії [1:31].

Наукову ерудицію та діапазон В. Гнатюка, як вченого можна назвати енциклопедичними: історія і теорія фольклористики, етнографія, зокрема питання етногенезу, народні звичаї та обряди, промисли, мистецтво, мовознавство, зокрема діалектологія і граматика, літературознавство і критика, слов'янська філологія, демографія та ін.

Основною сферою наукового зацікавлення була фольклористика. Цій науковій ділянці він присвятив найбільше своїх праць [2:1].

Доробок в галузі фольклористики В. Гнатюка є безцінний. Він видає: понад 300 праць-монографій, статей, рецензій; "Галицько-русські анекdoti" (1899) – збірник, що охоплює 700 текстів; двотомник "Галицько-русські легенди" (1902) – 412 текстів; "Знадоби до української demonologii" (1904, 1912) – 1346 текстів; тритомник "Коломийки" (1905–1907) – 8622 пісні; "Гаївки" (1909) – 184 тексти і 180 мелодій; "Народні оповідання про опришків" – 278 текстів; "Похоронні звичаї, обряди" (1912) – 20 детальних описів похоронів; двотомник "Колядки і щедрівки" (1914) – 222 зразки; "Народні оповідання про тютюнарів" (1915) – 77 текстів; двотомник "Українські народні байки" (1916) – 400 текстів; два томи сільського еротичного фольклору (1912) – 319 текстів. І все це підготувала і видала в Науковому Товаристві ім. Шевченка (далі – НТШ) протягом якихось 16 – 18 років одна людина, ім'я якої Володимир Гнатюк [3:11].

Можна без застереження погодитись з твердженням М. Яценка, який на підставі глибокого вивчення спадщини видатного українського вченого дійшов висновку, що В. Гнатюк був першим українським професійним фольклористом, який підніс фольклор до рангу самостійної наукової дисципліни, тісно пов'язаної з етнографією, літературознавством і мовознавством [4:7].

Велике зацікавлення у вченого викликають народні звичаї, вірування і взагалі фольклорна проза. В. Гнатюкові належить розробка типології цієї прози в українській науці. Своєю фольклористичною діяльністю В. Гнатюк намагався охопити більшість доступних йому українських територій, сягаючи і діаспорних поселень у Югославії, Угорщині, Румунії. Привертає увагу вченого й усна народна творчість українців у США, Бразилії, Канаді [5:16].

До своїх першочергових наукових завдань учений завжди відносив збирання, опрацювання та видання матеріалів народної творчості, бо "[...] якщо тепер цього не зібрати, то завтра вже буде пізно, фольклор відходить від нас разом з людьми" [6:72].

Чи не найбільш послідовно (від самого початку своєї наукової діяльності) вчений вивчає "зовсім недослідженну територію", на той час "нерушений, – за словами Драгоманова, – українськими дослідниками терен", – так звану Угорську Русь [7:7]. Протягом 1895 –

1903 рр. В. Гнатюк здійснює шість наукових подорожей на Закарпатську Україну і відкриває цей майже недосліджений край для науки. У результаті багаторічного дослідження фольклористичних матеріалів, записаних безпосередньо з вуст народу, та їх опрацювання з'являється шеститомник "Етнографічні матеріали з Угорської Русі" (1897 – 1898, 1900, 1909, 1911) [7:8].

Публікації Володимира Гнатюка мали і загальнослов'янське значення, український учений "зміцнював фронт передової науки у всьому слов'янському світі" [8:7]. Гнатюкові належить близько десяти розвідок і рецензій, присвячених білоруському фольклору та етнографії. Починаючи з 1897 р., на сторінках "Записок НТШ" та інших видань він систематично рецензує російські фольклористичні та етнографічні праці. Немале значення мають його праці, присвячені польському, чеському, словацькому, сербському, хорватському фольклорові [9:15–16].

Здобутки Володимира Гнатюка у галузі вивчення фольклору слов'янських народів високо оцінювалися тогочасними славістами. В листі управи Познанського товариства прихильників наук до Президії НТШ з приводу смерті Володимира Гнатюка мовиться: "Ваша втрата стосується нас, бо і польська наука з найбільшою увагою стежила за працями померлого, знаходячи в них безліч цінних додатків і спостережень для польської етнографії" [10:72].

Як дослідник, насамперед, давньої української літератури В. Гнатюк посідає неперечіне місце і в українському літературознавстві. Саме завдяки його старанням з'являються друком невідомі досі твори, знайдені і впроваджені у науковий обіг оригінальні та перекладні літературні збірки XVII – початку XIX ст. Йдеться, наприклад, про публікацію "Інтересний збірник з с. Гітара (повіт Стрийський)" (1896), "Угорські духовні вірші" (1902), "Кілька духовних віршів (співаних із Трумова)" (1903), "Хоценський співаник Левицьких" (1909), "Угорський співаник Грядилевича" (1909), "Зборник Петра Колочавського" (1922). Публікуючи літературні пам'ятки, вчений додав до них вступ із палеографічним описом, зауваженням про мову, час укладення пам'ятки, її походження. Опубліковані тексти є цінним матеріалом не лише для літературознавців, а й для фольклористів і мовознавців [11:2].

Вагоме місце в науковій спадщині вченого займають дослідження, що стосуються як творчості Івана Франка, так і його особистості. Крім розвідок бібліографічного характеру, він пише огляди, рецензії, де аналізує праці письменника, висловлює зауваження щодо практикування І. Франком окремих проблем, оцінює факти, водночас спростовуючи різні закиди на адресу письменника. Завдяки старанням В. Гнатюка була видана збірка поета "Мій ізмарагд", бібліографія його творів, а деякі з них були уперше покладені на музику [12:149].

Українські дослідження проектував Володимир Гнатюк також на мовознавство його лінгвістичні зацікавлення стосуються таких важливих галузей, як українська діалектологія, літературна мова, стилістика та культура мови, правопис, лексикографія, лексикологія, а також соціолінгвістика, славістика [13:52].

У працях В. Гнатюка чітко розмежовуються діахронний і синхронний плани мовних явищ, диференціюються діалект і літературна мова. В одному зі своїх ранніх досліджень учений зауважує: "Кожний науковий говорі, хоч би який багатий сам для себе, є занадто бідний для висловлення усіх думок нинішнього чоловіка. Літературна мова мусить мати все, що є найкращим в народних говорах [...]" [6:76]. Уважно простежуючи еволюцію мовних явищ в українській мові, вчений встановлює фактори, які виявляються визначальними при формуванні загально-українських норм літературної мови, витворенні із загальнонаціонального словникового фонду і визначає місце говорів у системі ужиткового мовлення, нарешті, коментує корелятивність нормативних та позанормативних мовних явищ [6:76 – 77].

З-поміж усіх мовознавчих підрозділів чи не найбільша увага приділяється науковим діалектам української мови. У діалектній системі В. Гнатюк побачив основну підвальну для поступу мовознавчих досліджень.

У передмові до "Народних оповідань про опришків" (1910) учений дає ґрунтовну характеристику українських гуцульських говорів. За цю роботу, що донедавна залишалася

найдосконалішою в українському діалектознавстві, на пропозицію В. Ягичата та О. Шахматова Петербурзька Академія наук нагородила В. Гнатюка премією Котляревського [13:62].

У контексті підвищеної уваги до слова і лексикографії не слід забувати, що В. Гнатюк був редактором найповажніших видань НТШ, а також довголітнім секретарем цього ж Товариства, і через його руки проходило майже все листування, написання найважливіших звернень, заяв, оголошень, діловодство. Хочеться підкреслити ще один аспект: В. Гнатюк, спираючись на загальноукраїнську мовну традицію, творив один із перших українських правописів і його послідовно дотримувався. Нині цей правопис з усією впевненістю можна назвати правописом Наукового товариства ім. Шевченка. Питанням правопису вчений присвятив десятки праць [14:65].

Завдяки авторитету В. Гнатюка, І. Франка, К. Студинського, М. Возняка та інших згаданий правопис Товариства набув такого рівня, що багато його позицій пізніше були прийняті як загальноукраїнська правописна норма. Їх використала і впровадила Всеукраїнська Академія наук у Києві, починаючи з 1921 року [15:4].

Підсумовуючи доробок вченого у цьому напрямку, можна безперечно відзначити, що завдяки його діяльності у галузях фольклористики та літературознавства залишився по-мітний слід. Він уклав правопис, встановив методологію запису народного фольклору, залишив по собі величезний скарб у вигляді праць, присвячених народній діяльності.

Володимир Гнатюк розпочав свою громадсько-політичну діяльність на зламі XIX – XX ст., коли завершувався процес формування сучасної української нації, а український національний рух вступив у свою найвищу стадію, політичну, і в умовах наближення розпаду Російської та Австро-Угорської імперій, що розчленували живе тіло цієї нації, поставив на чергу дня питання про відновлення власної незалежної держави. Цим власне і зумовлюється його активна діяльність у громадсько-політичному житті України того часу. Наукове, духовне, а великою мірою і громадсько-політичне життя Галичини тоді було позначене невичерпним впливом Наукового товариства ім. Шевченка, яке відігравало роль наукового й загальнокультурного центру для всієї України, а головні напрями діяльності визначали такі могутні постаті, як М. Грушевський та І. Франко. В. Гнатюкові судилося стати в один ряд із цими велетнями духу. За свідченнями академіка М. Грушевського, те, що В. Гнатюк дав українській нації, творить великий і вічно пам'ятний монумент його любові до українського народу та його наукового дослідження [18:288].

В активну громадську діяльність В. Гнатюк включився ще у студентські роки. 15 червня 1896 р. Гнатюк разом із Франком пишуть гостре політичне обвинувачення правителем Австро-Угорщини – заяву-протест "І ми в Європі". Цю заяву підписали відомі громадські та культурні діячі М. Павлик, Г. Павлик, О. Терлецький, А. Б. Чайковський. Цей документ мав величезне значення для боротьби прогресивних сил проти мадяризації українців Закарпаття та соціальне визволення трудящих [19:4].

Активне громадсько-політичне життя В. Гнатюка набуло ще більшого розмаху під час роботи у Науковому Товаристві ім. Шевченка. З 1896 р. він працював під керівництвом І. Франка у філологічній секції, а в травні 1898 р. М. Грушевський запросив Гнатюка на посаду секретаря. З 1899 р. В. Гнатюк займається всіма адміністративними справами в Товаристві [20:90].

Протягом роботи в НТШ він опублікував десятки публікацій на громадсько-політичні теми. Велика їх частина присвячена широкому спектру питань в Галичині, на Буковині, Закарпатті. Це, насамперед, чисельні аполітичні огляди статистичних даних з констатациєю нестерпних політичних прав (зокрема виборчих), про жалюгідний стан народної освіти, про переслідування української мови [18:289–290].

Робота Володимира Гнатюка в Товаристві не обмежувалась виконанням обов'язків секретаря. У 1898–1913 рр. він був також секретарем новоутвореної етнографічної комісії НТШ, яку очолював І. Франко. У 1899 р. В. Гнатюк був дійсним членом та секретарем філологічної секції НТШ, продовжуючи й надалі працювати під керівництвом І. Франка. 12 листопада 1898 р. саме з ініціативи Гнатюка була створена "Україно-русська видавнича спілка". З цього часу і до літа 1912 р. він був її незмінним секретарем. Того ж 1899 р. В. Гнатюк почав працювати редактором "Літературно-наукового вісника" (дал – ЛНВ), і

завдяки його зусиллям ЛНВ став найкращим літературно-громадським журналом в Україні (Див. додаток А). В. Гнатюк опублікував у ньому близько 50 наукових розвідок та понад 600 рецензій, оглядів та заміток. Гнатюк розгорнув активну діяльність стосовно залучення до роботи в журналі таких провідних українських письменників, як І. Франко, Лесь Українка, П. Грабовський, М. Коцюбинський [21:36].

У 1899 р. Наукове Товариство ім. Шевченка отримало запрошення на міжнародний археологічний з'їзд у Києві. Члени Товариства із Західної України підготували на цей з'їзд тридцять доповідей. Але згідно з вказівками організаційного комітету, доповіді могли бути прочитані всіма мовами, крім української. 20 серпня 1899 р. В. Гнатюк як секретар НТШ та І. Франко надсилають листа організаторам з'їзду, в якому висловлюють різкий протест проти такого рішення і заявляють, що у випадку недопущення української мови на з'їзді делегація НТШ відмовиться від участі в ньому. Окремо В. Гнатюк видає обіжник, підкреслюючи ухвалу дійсних членів НТШ, "не брати участі в з'їзді, на коли справа українсько-руської мови не буде корисно налагоджена" [21:57]. Розглянувши цю заяву, підготовчий комітет вирішив, що доповіді можуть читатися українською мовою, однак друкуватися не будуть в матеріалах з'їзду. Подібна ситуація повторилася у 1902 р. під час проведення XII Археологічного з'їзду у Харкові.

Як секретар НТШ, В. Гнатюк вів листування з організаціями, що підтримували зв'язки з Товариством, писав рецензії на різноманітні наукові видання. Про обсяг цієї роботи свідчить хоча б той факт, що в 1923 р. він зробив огляд 133 томів різних наукових публікацій. Крім того, як секретар, В. Гнатюк складав і публікував "Хроніку НТШ", видавши за весь час роботи в Товаристві 60 її випусків [20:91–92].

Володимир Гнатюк уважно стежить не тільки за тогочасним літературним процесом, а й спростовує різні неправильні, неприхильні твердження про українське письменство. Коли в 1900 р. В. Морачевський виступив із статтею "Literatura maloruska", в якій намагався довести, що тематика української літератури зводиться до оспівування хат, плахт, хусток і яворів та що в ній взагалі немає ні повісті, ні драми, В. Гнатюк на сторінках журналу негайно дає відповідь. Він називає імена Панаса Мирного, І. Нечуя-Левицького, А. Свидницького, І. Карпенка-Карого, які створили першокласну українську повість і драматургію [8:67].

Вже будучи важко хворим, В. Гнатюк не припинив організаційної роботи в НТШ. Йому належить ініціатива скликання першого з'їзду дослідників українознавства, який мав відбутися з нагоди 100-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка у Львові у грудні 1914 р., організацію з'їзду взяло на себе НТШ. В. Гнатюк розробив детальну програму з'їзду. Цей широкий форум мав підсумувати наукову діяльність у галузі українознавства і покреслити подальший розвиток, перспективи [20:92].

Революційна ситуація в Україні 1917–1919 pp. зродила у Гнатюка надії на всеобщий розвиток його краю. У листі до І. Кравецького від 20 липня 1917 р. він зауважує: "Україна так рушається, що аж не хочеться вірити. Видаеться, немов се казка або сон [...]. Дуже бажав би я дожити до нового ладу на Україні" [6:80]. А як В. Гнатюк радіє створенню Української Академії наук! Після присвоєння йому звання академіка в 1924 р. учений пише: "Колись моєю молодечею мрією було дожити до хвилі, в якій на українській землі став би український університет та Українська Академія наук, дві інституції, що ввели би український народ у ряд загально признаних культурних націй. Ся мрія тепер здійснена. Я вважав би великим щастям, коли б міг наприкінці свого життя хоч здалека би докинути й свою цегlinу до тої величавої будівлі, яку здвигає УАН для української науки" [6:81].

Ім'я вченого Гнатюка було відоме не лише у слов'янському світі, а й по всій Європі. Про це свідчать такі факти. У 1902 р. Російська академія наук у грудні обирає його своїм членом-кореспондентом та присуджує у 1913 р. йому за збірку оповідань про опришків премію ім. Котляревського (Див. додаток Б). В. Гнатюк був членом чеського наукового товариства "Narodo pisna Spolecnost Ctskoslovanska" у Празі, член-кореспондентом німецьких етнологічних товариств "Des Vereins für österreichische Volkskunde" у Відні і "Hermann-Barth-Gesellschaft für geistige Völkerearstädigung" у Берліні, почесним членом "Українського етнографічного товариства", а з 1924 р. – академіком Академії наук УРСР [20:92].

Тяжко хворий, терплячи матеріальні нестатки, Гнатюк не припиняє своєї наукової та великої науково-організаційної роботи. Він підтримує постійний зв'язок більше як з 800 своїми кореспондентами (наукові установи, друковані органи, вчені, громадські і культурні діячі, збирачі народної творчості) з усього слов'янського світу.

Гнатюк після обрання його академіком АН УРСР мріяв про переїзд до Києва, проявляв живий інтерес до України та в міру своїх сил брав участь в культурно-науковому житті (Див. додаток В). До нього, як до авторитетної особи звертаються за порадами та допомогою багато діячів української культури. Директор і режисер Харківської державної опери ім. Луначарського С. Капчальний просить його організувати ангажемент на театральний сезон 1926/27р. кращих галицьких артистів. Управління "Книгоспілки" надсилає Гнатюку докладні відомості про свій статут та домовляється про друкування підготованих ним популярних казок і легенд, радиться, які рукописи можна видати для дітей шкільного віку. Вчений консультує комісію біографічного словника українських письменників при АН УРСР [21:67].

Аналізуючи діяльність Володимира Гнатюка в громадській сфері, можна зауважити, що він розділяв ідеї, що відстоювали самостійне життя України, українського народу. Про це свідчить протест "І ми в Європі", а також протест проти того, щоб на археологічному з'їзді доповіді звучали українською мовою. Дуже жваво відстоював питання української мови, науки, культури. Завдяки його старанням вдалося створити новий український правопис. В. Гнатюк стояв одним із перших, хто був засновником науки в Україні.

Підсумовуючи доробок В. Гнатюка в галузі наук та громадсько-політичної діяльності можна без перебільшення сказати, що в кінці XIX і першій чверті ХХст. він був найвизначнішим українським дослідником народної культури, а в цілому ряді питань він є непревершеним авторитетом й тепер. Його неабиякий талант виявився у різних ділянках він був прекрасним збирачем фольклору, видавцем і досі непревершених корпусів видань українського фольклору та етнографії, автором десятка теоретичних праць про народну культуру українців.

Йому належить розробка важливих методологічних принципів збирання, дослідження й видавання фольклорно-етнографічних матеріалів, що і тепер не втратили свого значення. Хоч в силу об'єктивних причин (завантаженість редакторською, організаційною та адміністративною працею, хвороба) він не створив своє власної фольклорно-етнографічної школи, все ж таки протягом трьох десятиріч він фактично давав напрям розвитку фольклористики й етнографії на Західній Україні. Він вивів українську фольклористику й етнографію зі стадії аматорства і поставив її на міцний науковий ґрунт, приєднавши таким чином український фольклор до загальносвітового контексту.

Немалі заслуги має В. Гнатюк і в історії української літератури. В час, коли на Східній Україні було заборонене українське слово, у Львові було засновано Українсько-Руську Видавничу Спілку. В. Гнатюк був ректором та упорядником майже півтори сотні її видань. В заснованій ним Літературно-Науковій Бібліотеці вийшли основні твори української класичної літератури та багато шедеврів світової класики. Цілий ряд художніх творів він сам переклав з російської, польської, німецької, чеської та французької мов.

Від 1899 по 1907, а потім від 1922 по 1926 рр. він був відповідальним редактором Літературно-наукового вісника, який саме за його редакцією став найвизначнішим літературно-громадським журналом України і відіграв важливу роль в справі об'єднання літературних сил Східної і Західної України. Перу В. Гнатюка належить і чимало рецензій на літературні твори.

Давню українську літературу він збагатив знахідками та описом кількох рукописних збірників з оригінальними та перекладними творами ХУIII–XIX ст. Все це свідчить про те, що ім'я В. Гнатюка посідає почесне місце і в галузі українського літературознавства.

Дуже важливою була і діяльність В. Гнатюка в галузі українського мовознавства. В українській діалектології він відзначився, перш за все, точністю записів народних говірок з різних частин західноукраїнської території. Немалі заслуги він має у справі впорядкування правопису української літературної мови. Протягом усього життя він активно боровся за скасування заборони українського друкованого слова в царській Росії та за узаконення єдиного загальноукраїнського правопису. У зв'язку з тим, що у своїх статтях на

цю тему він виходив з галицьких традицій та правопису Наукового Товариства ім. Шевченка, не всі його пропозиції увійшли у загальноукраїнські правописні норми. Та незважаючи на те, і в Україні, і за її межами В. Гнатюка вважали одним із найбільших авторитетів в питаннях української мови.

Та цими трьома ділянками зовсім не вичерпуються зацікавлення В. Гнатюка. Поважне місце він займає і в історії української журналістики і то не лише як довгорічний редактор найвизначнішого літературно-громадського журналу в Україні – Літературно-Наукового Вісника, але і як автор десятка статей на публіцистичні теми, рецензент майже всіх тогочасних газет і журналів та закордонної преси, що звертала увагу на українські справи.

На окрему увагу заслуговує і діяльність В. Гнатюка як перекладача з російської, польської, болгарської, сербо-хорватської, чеської, німецької, французької та угорської мов, про яку ми згадали лише в кількох словах.

Підsumовуючи аналіз життя і наукову діяльність В. Гнатюка можна сказати, що він був одним з найвизначніших діячів української культури кінця ХІХ ст. і першої чверті ХХ ст.; вченим, який поклав наукові фундаменти української фольклористики, спричинився до вивчення й популяризації української літератури та має неабиякі заслуги і в галузі українського мовознавства.

ДОДАТКИ

Повідомлення про призначення В. Гнатюка членом, редакційного комітету журналу «Літературно-науковий вістник» у Львові

Квітень 1899 р.

Член редакційного комітету «Літ [ературно]-наук [ового] вістника» д[обродій] Осип Маковей одержав з міністерства освіти літературну стипендію і виїхав на довший час до Відня для наукових студій, зістаючись і надалі постійним співробітником «Літ [ературно]-наук [ового] вістника». Редакційні обов'язки Осипа Маковея перейняв д[обродій] Володимир Гнатюк.

Додаток А

Диплом члена-кореспондента Академії наук в Петербурзі, виданий В. Гнатюкові

11 січня 1903 р.

Императорская Академия наук
на основании устава, высочайше дарованного ей в 8 день января 1836 года, избрала Владимира Гнатюка в свои члены-корреспонденты по отделению русского языка и словесности и постановила выдать ему настоящий диплом.

С.-Петербург, Президент КОНСТАНТИН

29 декабря 1902 года Вице-президент ПЕТР НИКИТИН

Непременный секретарь НИКОЛАЙ Д. ЮРЬЕВ

Додаток Б

Протокол № 190 спільного засідання Всеукраїнської Академії наук 7-го квітня 1924 р.

Голова – президент: акад[емік] В. І. Липський

Дійсні члени академії: М. Т. Біляшівський, К. Г. Воблий, Е. П. Вотчал,

Д. О. Граве, М. Т. Кащенко, О. В. Корчак-Чепурківський, А. М. Лобода,

О. П. Новицький, М. В. Птуха, Г. В. Пфейфер, П. А. Тутковський, О. В. Фомін,

Г. В. Шапошников, І. І. Шмальгаузен, Хв. І. Ілліт [та інші] секретар акад [емік]

А. Є. Кримський.

Почалося в 12 год.

1. Затверджено протокол попереднього спільного зібрання.

2. Переведено через потайне балотування вибори трьох позаштатних академіків, що їхні кандидатури проголошено на попередньому спільному зібранні. На катедру укр [айнської] народ [ної] словесності обрано Володимира Гнатюка більшістю всіх голосів проти двох, на катедру ботаніки – Сергія Гавrilовича Навашина більшістю голосів про-

ти двох, на катедру палеонтології – Марію Василівну Павлову – більшістю всіх голосів проти одного [...]

Додаток В

Список використаних джерел

1. Яценко М. Т. Володимир Гнатюк: набутки і уроки // Слово і час. – 1991. – №5. – С. 31 – 36.
2. Іванюта І. Етнографічна діяльність Володимира Гнатюка // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – №11. – 1999. – С. 76–84.
3. Купчинський О. Володимир Гнатюк: біля джерел формування українознавства // Вісник НАН України. – 1995. – №12. – С. 9–18.
4. Яценко М. Вступна стаття // В. Гнатюк. Вибрані статті про народну творчість. – К.: Наукова думка, 1996. – 7 с.
5. Гнатюк В. Коломийки // Етнографічні записи, 1905. – Т. 17. – С. 15 – 19.
6. Купчинський О. Українознавчі студії Володимира Гнатюка // Київська старовина. – 1999. – №2. – С. 72 – 81.
7. Яценко М. Т. Гнатюк В. М. Вибрані статті про народну творчість. – К.: Наукова думка, 1966. – 245 с.
8. Яценко М. Т. В. Гнатюк. Життя і фольклористична діяльність. – К.: Наукова думка, 1964. – 286 с.
9. Чорнописький М. Світова репрезентація духовних скарбів України в діяльності Володимира Гнатюка // Роль В. Гнатюка у розвитку української національної культури: Тези доповідей і повідомлень наукової конференції присвяченої 120-річчю від дня народження В. Гнатюка (Тернопіль 29 травня – 17 червня 1991). – Тернопіль, 1991. – С. 15–18.
10. Мушинка М. Володимир Гнатюк // Наукові записки Товариства ім. Шевченка. – Т. 207. – С. 70–75.
11. Іванів Л. І. Володимир Гнатюк (1871–1926) // Народознавство. – 1993. – 3 вересня.
12. Український історичний календар // Загублені в народну творчість. Про В. Гнатюка. – К., 1995. – С. 148–151.
13. Мельник Я. І. Франко і В. Гнатюк, до історії творчих взаємин та особистих контактів // Роль В. Гнатюка у розвитку української національної культури: тези доповідей і повідомлень наукової конференції присвяченої 120-річчю від дня народження В. Гнатюка (Тернопіль 29 травня – 17 червня 1991). – Тернопіль, 1991. – С. 15–18.
14. Чабаненко В. А. Мовознавча спадщина В. Гнатюка // Мовознавство. – 1991. – №2. – С. 61–68.
15. Автобіографія та список праць В. Гнатюка складені для Товариства "Просвіта" у Львові // Русалка Дністрова. – 1996. – 4–10 травня.
16. Сільський Д. Рядок з біографії рідного краю. Треба піднести українське шкільництво // Українознавство, 1991. – 1 травня.
17. Купчинський О. Роль В. Гнатюка у розвитку української науки // В. Гнатюк у розвитку української національної культури. Тези доповідей і повідомлень наукової конференції присвяченої 120-річчю від дня народження В. Гнатюка (Тернопіль 29 травня – 17 червня 1991). – Тернопіль, 1991. – С. 58.
18. Стеблій Ф. Володимир Гнатюк – дослідник національного відродження // Наукові зошити історичного факультету. – Львів, 1993. – Випуск. 11. – С. 288–307.
19. Гнатюк Володимир. Документи і матеріали (1871–1989). / Відп. ред. О. Купчинський. – Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 1998. – 467 с.
20. Боган О. Діяльність В. Гнатюка в Науковому товаристві ім. Шевченка // Наукові записки. – 1999. – №2. – С. 90–92.
21. Герета І., Чемшинський О. Музей Володимира Гнатюка. – Львів: Каменяр. – 1971. – 82 с.
22. Державний архів Тернопільської області. – Ф. №р 3443. – Оп. 1. – Спр. 1–14.

Lesya Alexiyevets, Andriy Dmytryk

VOLOODYMYR HNATYUK AND HIS CRETIVE HERITAGE IN THE UKRAINIAN NATIONAL-AND-CULTURAL REVIVAL (THE END OF 19TH – BEGINNG OF 20TH CENTURY)

The paper analyses Volodymyr Hnatuk's role and his creative heritage in the Ukrainian national-and-cultural revival of the end of 19th – beginning of 20th century, elucidates his influence on the scientific and social-and-political processes of that time.

УДК 398 (477)

Борис Ракович

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК – ДОСЛІДНИК ФОЛЬКЛОРУ БАЧВАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

У статті автор розкриває значення праці В. Гнатюка "Руські оселі в Бачці" для вивчення фольклору місцевого українського населення.

До Першої світової війни багатонаціональна територія Бачки входила до складу Угорщини. За Тріанонським мирним договором 1920 р. вона стала складовою частиною Югославії.

Якщо фольклористика Закарпатської України та Пряшівщини до експедицій В. Гнатюка нараховувала хоча б кілька пісенних збірок, то фольклор бачванських русинів був на той час зовсім недосліджений. Вся друкована продукція фольклору Бачки і Сріму обмежувалася кількома випадковими записами, опублікованими у 1890 р. в збірнику "Руський словесний спів" Михайла Врабеля [1:65]. Тому значення В. Гнатюка в історії народної культури бачванських українців значно більше, ніж іншого діяча. Своєю експедицією в Бачку В. Гнатюк не лише відкрив перед науковим світом цей майже невідомий осередок українського населення, але й заклав підвалини його літературної мови та літератури.

Вперше про бачванських русинів В. Гнатюк дізнався з рецензії Івана Франка на книжку Михайла Врабеля "Руський словесний спів". І.Франко, в цілому, негативно оцінив збірник Врабеля, як книжку, що не має ніякої наукової цінності: в ній, мовляв, нема жодної класифікації, народні пісні співіснують з авторськими, відсутня паспортизація, мова спотворена, правопис штучний тощо."Ta все-таки, дещо цінне є і в цій збірці, — писав І. Франко, — головно ж цінна в ній збірка пісень бачванських русинів, т. е. того руського острова, що живе на півдні Угорщини, головно в селах Керестурі, Коцуру і ще кількох у Срімі. З тих сторін досі не було майже ніяких записів етнографічних і для того Врабелеві належить подяка за подання хоч невеличкої збірки пісень бачванських русинів" [2:199].

Ознайомившись з цією інформацією, В.Гнатюк вирішив змістово вивчити життя і культуру бачванських русинів, але крім кількох журнальних статей, він не знайшов про них жодної літератури. Та й ті статті, з якими йому вдалося ознайомитися, "були такі скупі, недокладні, і навіть хибні, що на їх підставі не можна було виробити собі ясного осуду про життя тамошніх наших поселенців" – писав Гнатюк пізніше [3:1]. І справді, одні автори вважали русинів Бачки нащадками запорізьких козаків, інші – нащадками дружинників київського князя Святополка, що нібито в XI ст. приїхали сюди разом з дочкою Святополка Предславою, треті – пізніми переселенцями з північних жуп горішньої Угорщини тощо.